

INDLEDNING

Dette samleværk hedder *Psyke og Logos*. Når man ser, hvor forskelligartede værkets artikler er, kan man gribes af den mistanke, at titlen er et påfund i mangel af bedre.

Det er der lidt om, men ikke meget. *Psyke og Logos* peger på to gennemgående og krydsende dimensioner, eller vægtpunkter, angrebsmåder i artiklerne. Den ene er interessen for en logisk, dvs. såvel tanke- som materialnødvendig, undersøgelse af karakteren af erkendelse i almindelighed og psykologisk erkendelse i særdeleshed. Den anden er interessen for en empirisk og udviklingshistorisk undersøgelse af karakteren af det, som den psykologiske erkendelse er om, nemlig psyken. Denne psykologiens genstand har i de senere år ført en skjult tilværelse, anderledes - men ikke mindre mærkelig - end den som behaviorismen og dele af positivismen i sin tid henviste den til. Muligvis endda ikke anderledes.

Med nogle for danske psykologer kendte begreber kunne man måske kalde de to dimensioner for den psykologiske kundskabs henholdsvis bestemmelses- og erfaringsgyldighed.

Begge dimensioner optræder i alle artiklerne, men i nogle vægtes den ene dimension højere end den anden og omvendt.

Værket er ikke blevet til som et fælles projekt. Nogle af artiklerne er aktuelle skrifter i en særlig anledning, andre er den foreløbige frugt af forfatterens mangeårige studier af pågældende problemstillinger, hvorom større arbejder enten allerede er udsendt eller sandsynligvis snart vil følge.

Det fælles er kun en fornemmelse hos forfatterne af, at de i det mindste alle arbejder med de samme problemer i bestemmelsen af psykologiens genstand - langs den ene eller begge dimensioner. Det fælles er vel overhovedet overbevisningen om det nødvendige i at nå til klarhed over, hvad det indebærer, at psykologien er en selvstændig videnskab med en selvstændig genstand. En genstand som lader sig afgrænse og bestemme såvel i sig selv som i forhold til andre videnskabers genstande. En genstand som bl.a. er karakteriseret ved at kunne handle, bruge sprog, føle, drømme, reflektere over og forudgribe eller gribe ændrende ind i sin egen situation og udvikling.

Det er derfor betegnende for de enkelte indlæg, at indsigten i, hvad der må antages at være de grundliggende træk ved mennesket, ledsages af en voksende forståelse af det utilstrækkelige og utilfredsstillende ved de fle-

ste hidtidige forsøg på at redegøre herfor inden for denne eller hin af de herskende videnskabelige og filosofiske retninger.

Denne fælles lokalisering af artiklerne skal imidlertid ikke skjule, at de samtidig er meget forskellige i deres respektive bestræbelser på at afstikke rammer for bedre forsøg. På nogle punkter er de formentlig afgørende forskellige. Alligevel har vi fundet det rimeligt at udsende dem inden for samme omslag. Det skyldes, at de efter vor opfattelse hver især udgør en så tilpas klar formulering af nogle problemer, at de skønt foreløbige i karakter skulle tillade ret præcise spørgsmål i en diskussion om psykologiens genstand, grundlag og metode.

I denne sammenhæng mener vi videre, at resultaterne af de enkelte forfatteres arbejder - hvor de nu end placerer sig på den ene eller den anden dimension - kan udgøre grundlaget for korrektioner og yderligere afklaringer hos forfatterne selv. Dette skulle gerne medføre, at de fortsatte diskussioner ikke stivner i den ene eller den anden art position, således som det kendes alt for godt fra de psykologiske skoledannelsers historie. Snarere bør diskussionernes resultater føre til en samling om et udgangspunkt for en fælles klargørelse af de centrale problemstillinger i og om psykologien; dens genstand, grundlag og metode. Måske kan de ligefrem udgøre begyndelsen til en rummelig platform i dansk psykologi for mange indbyrdes ellers nok så divergerende standpunkter.

Af sidstnævnte grund kunne vi ønske os, at *Psyke og Logos* blev til et tilbagevendende årsskriftlignende forehavende. Dermed menes, at der måske kunne udgives et bind eller to om året af lignende karakter og med samme titel, når tilstrækkeligt mange interesserede mennesker har indsendt tilstrækkeligt mange interessante artikler til foreløbig den anførte redaktionskomite (hvoraf Benny Karpatschof og Nini Prætorius har til huse på Psykologisk Laboratorium, Københavns Universitet, Njalsgade 90, 2300 København S. og Boje Katzenelson på Psykologisk Institut, Århus Universitet, Asylvej 4, 8240 Risskov).

I den metafysiske strid mellem idealisme og materialisme, hvor de to retninger ofte forfalder til henholdsvis mekanistiske og spiritualistiske synspunkter, skulle denne platform i stedet søge at nå ud over det falske valg mellem en hypostasering af enten psyken eller samfundet. Her som i andre grundlagsspørgsmål prøver i hvert fald de foreliggende artikler at pege ud over de stivnede fronter, som den seneste halve snes års diskussioner har efterladt. Omvendt kan de fremskridt, som samme diskussioner også har medført, ikke blot tages for givet. De må omformes og udvikles. Hvis vi ikke skal fortsætte med at køre fra den ene grøft til den anden, må vi på grundlag af de eksisterende modsætninger søge frem mod den tredje mulighed, som indebærer deres kommende ophævelse.

Artiklerne skal herefter introduceres i få ord. Indholdskarakteristikken af hver artikel er forfatterens egen.

Artiklen "Om psykologiens brugsværdi" af Boje Katzenelson er et bestillingsarbejde, idet den er grundlaget for et foredrag over et opgivet emne, holdt på Dansk Psykologforenings årsmøde i marts 1978. Årsmødets tema var "psykologiformidling", og i den anledning slår artiklen et slag for almenpsykologien, ligesom dens sidste afsnit rummer en enkelt tanke i direkte forbindelse med psykologiformidlingsproblemer.

Artiklen handler om den psykologiske videnskabs og professions genstand og civilisatoriske brugsværdi, som det hedder i tidens sprog. Den er til en vis grad at betragte som en reaktion på dele af det teoretiske klima, som Marx-læsningen har tilvejebragt på universiteterne gennem 70'erne. Disse år har været både frugtbare og dræbende. Frugtbare i form af betydelige teoretiske landvindinger og perspektivudvidelse. Dræbende især i form af forskellige nuancer af samfundsreflekterende retninger, der efter forfatterens opfattelse repræsenterer nogle både i indhold og omfang bemærkelsesværdige fejltagelser.

Artiklens tilblivelse i begyndelsen af 1978 er således af delvis polemisk karakter, men naturligvis kun delvist. Dens egentlige ærinde er nok så meget at sætte ord på nogle erkendelsesmæssige grundlagsproblemer, som ikke er særegne for psykologien, men måske nok mere påtrængende i denne videnskab end i andre (af årsager som ikke skal uddybes). Som grundlagsproblemer er de på samme tid vigtige og selvfølgelige, fundamentale og banale. Det er et grundlags natur. Selvfølgelig er de dog naturligt nok først, når man har set dem og sat ord på dem.

Sagt kortest muligt er grundproblemet det evige tema: Forholdet mellem virkelighedens beskaffenhed og vore betingelser og muligheder for at erkende den samt at bruge erkendelsen i fornuftens tjeneste.

Artiklen er tidligere udkommet i mimeograferet form i Fink, A., Katzenelson, B. & Nielsen, T.I. *Om antropologiproblemet i psykologien*, Københavns Universitet: Psykologisk Laboratorium, 1978, pp. 14-43. Den er her let forkortet og har undergået enkelte sproglige ændringer.

Hensigten med artiklen "Om oprør og biologi" af Nini Prætorius har været at gøre opmærksom på, at hvorvel mennesket er både et samfundsindivid og en biologisk organisme, så er der tvingende logiske grunde til, at mennesket qua sprogbruger og handlende, erkendende, reflekterende person, som kan beskrive sin egen situation, som har begreber om sandt og falskt, godt og ondt etc., aldrig vil kunne beskrives som *determineret* af sin biologi eller de samfundsforhold, det befinder sig i (- endsige vil kunne siges at være determineret af noget som er mere elementært og som ikke implicerer eksistensen af sprog og sprogbrug, handlen og erkendelse). Dertil at det af samme logiske grunde vil føre til absurditeter og selvmodsigelser at beskrive menneskelig handlen, erkendelse og sprog som noget der kan udledes af eller reduceres til f.eks. biologiske fænomener.

Det, at mennesket er en sprogbrugende, handlende, erkendende og reflekterende person med begreber om sandt og falsk, godt og ondt etc. og som kan beskrive sin egen situation, er således noget vi ikke vil kunne forklare eller udlede af dets biologiske tilstand (hverken ontogenetisk eller fylogenetisk) - omend der kan være biologiske forudsætninger for, at vi kan *fungere* som handlende, sprogbrugende personer. Men vi kan heller ikke forklare eller udlede det forhold, at mennesket er en sprogbrugende etc. person, som kan beskrive den situation, det befinder sig i, ud fra dets samfundsmæssige væren - eftersom det omvendt forholder sig således, at en nødvendig forudsætning for, at mennesker i fællesskab kan udvikle samfund er, at de i fællesskab kan identificere sig selv og hinanden, den virkelighed, de befinder sig i (- og derfor har begreber om sandt og falsk, viden etc. som de er fælles med andre om) og at de kan handle sammen.

Dette er det næste af artiklens anliggender, nemlig at gøre opmærksom på, at en afgørende betingelse for menneskets samfunds- og kulturskaben netop er, at de er sprogbrugende personer, som kan give korrekte beskrivelser af deres situation - men at det også modsat dyrene, hvis adfærd er styret af instinkter, er menneskets fundamentale vilkår i sin samfundshandlen ikke blot at kunne beskrive sin situation korrekt, men at kunne forudse konsekvenserne af sin handlen.

Som "erstatning" for instinkter, som styrer vor adfærd, udvikler mennesket normer for handlen. Sådanne normer er ikke almengyldige i den forstand at de er uændrede (materielle, historiske etc.) omstændigheder. Men det betyder ikke, at normer er vilkårlige eller vilkårligt flydende. I forbindelse hermed diskuteres - og afvises - det synspunkt, som har en lang tradition inden for filosofien, at en bør-sætning ("værdi-bestemte") ikke kan være objektiv eller være funderet i objektive omstændigheder. Det vises med nogle eksempler, hvorledes f.eks. det politiske "bør" kan være (- og nødvendigvis må være, dersom sådan noget som samfund mellem mennesker skal kunne opretholdes) funderet i vor objektivt givne situation.

Artiklen slutter med en argumentation for, hvorledes det politiske bør gående ud på en ligelig fordeling af magt, privilegier og fornødheder kan begrundes såvel i de objektive omstændigheder (vedrørende vor samfundseksistens' fortsatte beståen) som i det logiske forhold, at alle mennesker er personer og at ingen er mere personer end andre.

De grundlæggende synspunkter om menneskets erkendelse, handlen, sprogbrug etc. og de logiske, formelle forudsætninger herfor, som ikke lader sig forklare, udlede, reducere til etc. andet (in casu biologi eller samfundsforhold) - og som tillige sætter grænser for, hvad vi kan og navnligt hvad vi ikke kan sige om mennesket - er i denne sammenhæng polemisk rettet først og fremmest imod synspunkterne i "Grundlags-kapitlet" i *Oprør fra midten* i hvilket begrundelsen for samfundsendringer og normer for fordeling af privilegier og magt søges begrundet i menneskets biologiske udrustning og natur.

- I betragtning af (verdens)situationens alvor og i erkendelse af nødvendigheden af drastiske ændringer heri, er det forfatterens opfattelse, at det ikke bare har filosofisk, men også kan få væsentlig praktisk betydning, at vi besinder os på vore muligheder og forpligtelser qua personer (- og ikke bare som biologiske organismer eller som individer, hvis handlen siges at være determineret af de samfundsforhold, vi befinder os i).

Artiklen er tidligere publiceret i *Dansk Psykolog Nyt*, september-oktober 1978.

I artiklen "Videnskabsteori og naturfortrængning" af Asta Fink tages udgangspunkt i den kendsgerning, at der i så godt som al samfunds- og kulturkritisk humanvidenskab i Danmark i de sidste 10 år har været 1) en dominerende interesse for videnskabsteori eller metateori (foruden en udbredt enighed om at en materialistisk teori, "et materialistisk standpunkt" er det, som det gælder om at finde frem til, og uenighed om, hvad der kendetegner et sådant standpunkt samt om, hvordan man finder derhen), og 2) en samtidig fortrængning af det forhold, at vi er en del af naturen og også aktører i naturhistorien, en tendens til at "intellektualisere" mennesket, at reducere det til bærer af holdninger, meninger og opfattelser.

Det, der nu interesserer forfatteren, er at afmærke sammenhængene mellem væsentlige træk i det videnskabsteoretiske arbejde, i måden, der er blevet arbejdet på, og naturfortrængningen. Arbejdet med videnskabsteori har ofte haft påfaldende neurotiske træk. Det har ofte haft dybtgående ligheder med rengøringsvanviddet, den normalpatologiske udgave af tvangsneurosen, der er så udbredt blandt kvinder, at vi alle har mødt den. Det har været mekanisk reproducerende, perfektionistisk, og netop derfor uden egentlig omsorg for sagens opklaring, anspændt af anstrengelse for at leve op til normer og idealer for korrekt teoretisk arbejde. (Den legalistiske sprogbrug har været påfaldende almindelig. Der tales ustandselig om, hvad der er korrekt, hvad man må og ikke må, og hvad man bør.) Denne akademiske verdens normalpatologi er indvendig forbundet med naturfortrængning. Den er betinget af og forstærker ødelæggelsen af de empatiske evner, af evnerne til at sanse og samle erfaringer, til at lade virkeligheden gøre indtryk. Den er betinget af og forstærker ødelæggelsen af evnen til at være medlevende forbundet med det, der erkendes. Og den er betinget af og forstærker fortrængningen af det elementære, det passive (lidende), de nu overståede stadier.

Disse sammenhænge opfattes som væsentlige erkendelsespsykologiske sammenhænge og som centrale i en konkret erkendelsesteori.

Baggrunden for artiklen "Forandring og bevidsthed" af Benny Karpatschhof befinder sig i spændingsfeltet mellem den leninistiske skole inden

for erkendelsesteori og psykologi på den ene side og forfatterens egne tegnteoretiske studier på den anden. Derfor er adskillige sider af artiklen afsat til en analyse af begreberne bevidsthed og betydning inden for denne leninistiske tradition fra Lenins grundlæggelse af den såkaldte genspejlingsteori og frem til Leontjev og Seve.

Artiklen befinder sig således i en dialog-situation med en bestemt teoretisk retning. På samme måde befinder den sig i samtale med adskillige videnskaber, f.eks. antropologi, psykologi, erkendelsesteori, logik og tegnteori, for ikke at tale om den form for samfundsvidenskab, som er hele artiklens grundlag: den historiske materialisme, og den filosofiske retning som er det ontologiske udgangspunkt: den dialektiske materialisme.

Det grundproblem som artiklen søger at belyse, er kort og godt vekselvirkningen mellem samfundsformationen på den ene side og den individuelle bevidsthed på den anden. Hvis man nu som de marxistiske hovedretninger negligerer den individuelle bevidsthed, må denne problemstilling selvfølgelig afvises i sig selv. Og ud fra genspejlingsteorien opstår problemet slet ikke, fordi bevidstheden primært ses som en genspejling. Artiklen argumenterer imidlertid for, at historisk forandring i vid udstrækning bliver uforståelig, hvis ikke bevidstheden i specielle kritiske situationer forstås som fore- og ikke efter-gribende.

Marxismens problematiske forhold til begrebet bevidsthed søges afklaret ved at skelne mellem aktualitet og potentialitet. Som aktualitet er bevidstheden først og fremmest eftergribende, genspejlende, men som potentialitet er den netop foregribende. Det foregribende er godt nok undtagelsen, rent kvantitativt. Men det er som undtagelse fra reglen, at den bliver en nødvendig forudsætning for historisk forandring. Ganske vist ikke som en selvtilstrækkelig historieskabende størrelse, men absolut heller ikke som en epifænomenal historisk automatik.

Artiklen "Psykogenesen" af Niels Engelsted er oprindeligt udarbejdet som indledning og baggrundsskitse til en projektbeskrivelse i forbindelse med en ansøgning om et kandidatstipendium. Dets formål var - og er - at introducere en særlig vinkel, hvorunder man kan anskue psyken, eller psykologiens genstand.

Der hersker ingen almindelig enighed om, hvad der konstituerer psyken, hvad psykologiens genstand er. Dette er et uomtvisteligt faktum her 100 år efter oprettelsen af psykologi som en selvstændig universitetsvidenskab. Man kan gøre en dyd af denne kendsgerning og betragte det som en lykkelig og frugtbar pluralisme, men mere realistisk er det at erkende, at denne tilstand snarere virker lammende og forvirrende og erkendeshæmmende end det modsatte, og at den store opgave for 100 års jubilaren først og fremmest må være at få greb om sin genstand. Her hyldes den opfattelse, at *psykologi har en genstand*, og derfor rettelig er en selvstændig viden-

skab blandt andre selvstændige videnskaber. Ikke alle deler denne opfattelse, og fra såvel psykologiens nabodiscipliner som inden for dens egne rækker fremsættes der opfattelser, der ikke kan andet end så tvivl om psykologiens eksistensberettigelse.

En sådan tilstand kan betegnes som en faglig krise, og artiklen skal netop ses som forfatterens forsøg på at forholde sig til denne krise. Det er således samtidig en beskrivelse - i en vis udstrækning i form af en efterrationalisering - af et møde med forskellige opfattelser af, hvad psykologi er, og et forsøg på at nå frem til en egen opfattelse.

Det argument, som forfølges, er, at psyken er noget eksisterende, som er resultatet af en materiel udvikling, og som derfor kan forstås i og med, at man forsøger at følge eller rekonstruere denne udvikling. Denne indgangsvinkel kaldes her *psykogenesen*.

Den psykogenetiske tænkning indebærer naturligvis i sig selv en bestemt opfattelse af, hvad psyke er. Efter forfatterens mening er denne opfattelse nært beslægtet - eller måske ligefrem nært identisk - med en psykeopfattelse, der var almindeligt accepteret helt frem til det 18. århundrede, nemlig den aristoteliske.

I artiklen har forfatteren derfor søgt at argumentere for, at den aristoteliske opfattelse af psyken kombineret med en dialektisk materialistisk opfattelse af udvikling udgør en fortrinlig indgangsvinkel til studiet af psyken på dens forskellige niveauer. Artiklen er således i en vis forstand en programmerklæring, en forskrift på en synsvinkel og på en metode, som man kan anlægge på udforskningen af psyken, men det er ikke meddelelse af et resultat på baggrund af denne metode.

Det er naturligvis mere taknemligt at producere programmer og metoder end at producere resultater. Når forfatteren alligevel mener, at den billige løsning alene at præsentere tankegangen er forsvarlig, skyldes det, at de problemer, som den udspringer af, er af så alvorlig karakter, at selv den mindste anledning til at rejse dem ikke bør forbigås.

Artiklen "den menneskelige psykes ideogenese" af Ole Elstrup Rasmussen er et forsøg på at opstille et begrebssystem til forståelse af den potentielle personligheds kategori og logos.

Udgangspunktet for artiklen er i al væsentlighed spørgsmålet om, hvorvidt den konkrete personlighed kan styre sine egne handlinger, eller om handlinger "kun" reguleres. Men i og med, at spørgsmålet stilles på netop den måde, ligger der naturligvis det postulat bag, at personligheden kan styre sine handlinger, problemet er hvordan, og hvorledes denne "evne" er udviklet historisk.

I et tidligere arbejde (*Gruppe og Personlighed*) har forfatteren beskæftiget sig med problemer omkring udviklingen af denne styringskategori som begrebsbåren bevidsthedsdannelse.

Nu er bevidsthedsdannelsen kun et aspekt ved personlighedens udvikling og som sådant må den begribes inden for en større ramme - inden for et personlighedspsykologisk program så at sige, og formålet med artiklen er netop at opstille en model for, hvorledes den menneskelige psyke som et selvstændigt system med særlige kræfter udvikles alment i og med den samfundsmæssige udvikling (sociogenese).

Hovedtanken i modellen er, at den menneskelige psyke undergår en række historiske forandringer, der betinges af såvel den samfundsmæssige udviklings historiske stadier, som den menneskelige psykes særlige biologi, og at den menneskelige psykes udvikling i individets form som biologisk funderet fænomen i sig selv er en nødvendig betingelse for denne samfundsmæssige udvikling. Og videre, at den almenmenneskelige psyke er en potentialitet, der *kan* aktualiseres og videreudvikles i og med den enkelte konkrete personligheds udvikling (ideogenese) via handlinger i samfundet på netop dette samfunds aktuelle udviklingsniveau. Man kan sige, at den konkrete personlighed på individuel måde realiserer "den potentielle personligheds kategori" - der i skriftet er beskrevet i en række historiske stadier - hvis væsen og udviklingslove er den "potentielle personligheds logos".

Artiklen søger således at belyse to gensidigt afhængige tidlige udviklingsdimensioner - sociogenese og ideogenese - i hvilke den menneskelige psyke produceres og alment foreligger i form af de konkrete personligheder.

Om artiklen iøvrigt kan siges, at den så decideret satser sit indhold på en logi, der i vid udstrækning mangler en empiri. Manglen på empiri er naturligvis en svaghed, men i en situation, hvor en række psykologiske grundopfattelser er til debat, kan det være både nødvendigt og betimeligt at kaste sig ud i mere vidtfavnende tankekonstruktioner, hvor der mere søges efter linier, afgrænsninger og modellens skønhed end empirisk belæg.

Artiklen "Om Psyke og Logos og om Psyke og Eros" af Torsten Ingemann Nielsen har til hensigt at argumentere for både muligheden og nødvendigheden af en eksistentiel antropologi, der kan være et udgangspunkt for psykologien.

Psykologien må arbejde sig ud af den problemstilling, som længe har fortryllet mange: Er mennesket i det væsentlige et produkt af den biologiske og/eller af den sociale arv? At spørge sådan fører ud i et uholdbart deterministisk eller quasi-deterministisk menneskesyn. For at undgå en reduktion af mennesket til begreber om biologiske og/eller økonomiske forhold må vi i stedet spørge: Hvilke typiske udfordringer må mennesker som individer og som medlemmer af en bestemt kultur tage op på deres helt særegne måde? Spørgsmål af denne karakter fører frem til begrebsdannelsen "fællesmenneskelige eksistenstemaer", der udtrykker en nødvendig-

hed, som på en gang er af en indre og ydre karakter, og som alle mennesker i alle kulturer må forholde sig til i deres tilværelse. Det er gennem begrebsdannelsen "fællesmenneskelige eksistenstemaer", at vi kan begynde at indkredse det alment sjælelige. Hvis vi ikke tager den opgave alvorligt at arbejde på at forstå det, der karakteriserer *alle* menneskers sjæleliv, vil vi aldrig kunne nå frem til en dybtgående forståelse af, hvordan mennesker er *forskellige*.

Gennem symboler - ved at forholde os symboliserende - kan vi komme i en mangetydig, meningsmættet og følelsesfortættet kontakt med indholdssiden i de temaer, der karakteriserer vor tilværelse. Gennem kategorier - ved at forholde os kategoriserende - kan vi opnå en entydig forståelse af visse sider ved vor tilværelses temaer, en forståelse, som gør det muligt for os at handle målrettet. At komme frem til et bevidst personligt forhold til tilværelsens hovedtemaer på såvel en symboliserende som en kategoriserende måde er det samme som at være på vej til at virkeliggøre eros-siden og logos-siden i vort væsen.

Da psykologerne selv er en del af deres udforskningsfelt, må de i deres erkendelse selv forholde sig både symboliserende og kategoriserende og de må se det som en opgave både at indkredse de fællesmenneskelige symboler og de fællesmenneskelige kategorier. Dermed får psykologien en brobyggerplacering mellem videnskabelig erkendelse (som primært forsøger at gøre det muligt for mennesker at forstå deres tilværelse gennem kategorier) og kunstnerisk erkendelse (som primært forsøger at bringe mennesker i kontakt med deres tilværelse gennem symboler).

Artiklen slutter med en kort redegørelse for et forskningsprojekt, som har til hensigt at studere symbol-siden ved den menneskelige tilværelse. I denne sammenhæng bringes en radikal fænomenologisk beskrivelse af det at forholde sig symboliserende - af det gennem symboler at komme i kontakt med ubrugte sider af tilværelsen.

Nogle af artiklerne, eller dele af alle artiklerne, er næppe let tilgængelige. De må studeres. At læse, at læse om igen, forstå og fordøje, er en vigende beskæftigelse selv de steder, der alle angreb fra højre og venstre til trods endnu vover at fastholde kundskabstilegnelsen og -udbredelse som deres fornemste eksistensberettigelse i slægtens samlede bestræbelse for at bedre vilkårene på jord.

